

سنجش شاخص‌های فضای کسب و کار شهر جدید صدرا و نقش آن در توسعه اقتصادی شهر

میترا عظیمی* ، محمد شیخی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۵/۳

چکیده

در سال‌های اخیر مشارکت فعال شهرداری‌ها در حوزه توسعه اقتصادی به عنوان یکی از ماموریت‌های نوین مدیریت شهری پذیرفته شده است. یکی از مهم‌ترین اقدامات در جهت ارتقای ظرفیت‌های اقتصادی شهرها، بهبود محیط کسب و کار می‌باشد. اهمیت توجه به فضای کسب و کار به حدی است که با شاخص‌های توسعه در یک شهر ارتباط مستقیم برقرار کرده و تحلیل آثار آن در روند توسعه آتی شهر مورد توجه کارشناسان قرار دارد. در حال حاضر در ایران، سنجش فضای کسب و کار تنها در دو سطح ملی و استانی انجام می‌شود. اما تمرکز بر سطوح پایین‌تر مانند شهر حائز اهمیت است. زیرا گاه در شهرها، شرایطی حاکم است که پدیده‌های اقتصادی موجود در آنها را با روندهای اقتصادی حاکم بر کشور و استان

* استادیار برنامه‌ریزی اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول).
mitra.azimi@atu.ac.ir

** دانشیار برنامه‌ریزی اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.
m.shaikhi3000@gmail.com

نمی‌توان تحلیل کرد. با این رویکرد در تحقیق پیش رو، مطالعه فضای کسب و کار در شهر جدید صدرا و نیز اثرات آن بر روند توسعه آتی شهر مدنظر قرار گرفته است. روش انجام این پژوهش، روش پرسشنامه همراه با مصاحبه است. یعنی با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند، با ۵۴ فعال اقتصادی شهر صدرا مصاحبه شد و به همین تعداد پرسشنامه مشتمل بر ۵۷ سؤال، توزیع و با کمک محققان تکمیل گردید. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد، فضای کسب و کار شهر صدرا در وضعیت پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. در این شرایط، بنگاه‌های اقتصادی شهر قادر به عملکرد مطلوب نبوده و بخش خصوصی به سمت اقتصاد زیرزمینی، غیرمولد و غیررسمی سوق پیدا کرده است.

واژه‌های کلیدی: شهر جدید صدرا، فضای کسب و کار، بنگاه کوچک و متوسط، توسعه اقتصادی شهر

مقدمه

مطابق با تجارب موفق جهانی و با توجه به نقشی که شهرها و به ویژه کلان‌شهرها به‌عنوان موتورهای رشد و توسعه ملی ایفا می‌کنند، در سال‌های اخیر نقش‌آفرینی و مشارکت فعال مدیریت محلی و شهرداری‌ها در حوزه توسعه اقتصادی به‌عنوان یکی از ماموریت‌های نوین مدیریت شهری پذیرفته شده است. با چنین رویکردی، بسیاری از مجموعه‌های مدیریت شهری دست به تحول و تجدید ساختار در رویکردهای برنامه‌ریزی توسعه و حکمروایی خود زده‌اند تا بتوانند در عرصه رقابت‌پذیری شهری و توسعه اقتصاد ملی و محلی از توفیق بیشتری برخوردار شوند. چرا که از این زاویه، کسب و کارها منشأ ایجاد ارزش در جامعه بشمار رفته و توسعه اقتصادی یک شهر مدیون همین کسب و کارها است و بر اساس فعالیت آن‌هاست که تولید، درآمد، اشتغال و صادرات در جامعه شکل می‌گیرد.

سنجش شاخص‌های فضای کسب و کار ... ۳

در ایران وضعیت کسب و کارها به گونه‌ای است که تولید ارزش اقتصادی بطور عمده در کلان‌شهرها متمرکز شده و در مقابل، شهرهای کوچک از این نظر به محاق رفته‌اند. به همین جهت، شاهدیم که اغلب شهرهای کوچک از ادامه روند توسعه اقتصادی بازمانده‌اند. در میان تمام عواملی که بر سیر توسعه اقتصادی و مساعد بودن فضای کسب و کار در مناطق شهری اثرگذارند، «هزینه انجام کسب و کار» است که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. چرا که هزینه‌های بالای کسب و کار موجب افزایش بهای تمام شده محصولات شده و در نتیجه کاهش رقابت‌پذیری آنها بویژه در مقایسه با کالاهای مشابه را رقم می‌زند. این هزینه‌های مازاد، علاوه بر تأثیرگذاری بر هزینه‌های تولید با نامناسب ساختن محیط کسب و کار مانع رشد شرکت‌های کوچک و متوسط نیز می‌گردند. در ایران سنجش فضای کسب و کار بطور رسمی تنها در دو سطح ملی و استانی انجام شده و اقدام مشابه در سطوح شهری در موارد معدود بصورت تحقیقات موردی انجام شده است. توجه به سطوح پایین‌تر، از آن جهت حائز اهمیت است که گاه در شهرها (بویژه شهرهای کوچک)، شرایطی حاکم است که پدیده‌های اقتصادی موجود در آنها را با روندهای اقتصادی حاکم بر کشور و استان نمی‌توان تحلیل کرد. از این رو، درک و شناخت کافی از فضای کسب و کار در مناطق شهری، گامی ضروری در جهت انجام هرگونه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در این مناطق بشمار می‌رود.

در تحقیق پیش رو، بر شهر صدرا به عنوان یکی از شهرهای جدید کشور که در حدود سه دهه از احداث آن می‌گذرد، تمرکز شده است تا مشخص شود پس از گذشته این مدت از احداث شهر، صدرا تا چه حد توانسته است به اهداف اقتصادی از پیش تعیین شده خود دست یابد. در این تحقیق ارزیابی اقتصادی شهر صدرا با رویکردی نوین انجام شده است. به بیانی دیگر، فارغ از ارزیابی‌های مرسوم که مبتنی بر تحلیل هزینه - فایده است، بر سنجش شاخص‌های فضای کسب و کار و اثرات آن بر روند توسعه اقتصادی شهر تمرکز شده است.

بیان مسئله

شهر صدرا، یکی از شهرهای جدید ایران واقع در استان فارس است و مطالعات و طراحی آن در ابتدای سال ۱۳۶۸ آغاز گردید. آنچه که تاکنون به عنوان الگوی برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی در این شهر انجام شده است، مبتنی بر الگوی خصوصی‌سازی متمرکز آن هم صرفاً به معنای واگذاری دارایی‌ها و شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی بوده است. اجرای این برنامه اقتصادی نه تنها به کاهش انحصار، افزایش فعالیت‌های رقابتی و توسعه اقتصادی شهر صدرا منتج نشده بلکه به بروز تنش‌های اجتماعی و بعضاً سیاسی در مقاطع مختلف انجامیده است. به بیانی دیگر، با فعال ساختن بخش خصوصی بدون فراهم آوردن شرایط رقابتی و ایجاد شفافیت لازم در تخصیص منابع و نیز صرفاً با اعطای تسهیلات برای کارآفرینی، شرایط رانت‌زایی اقتصادی در شهر شکل گرفته است.

در جهت مقابله با این شرایط، مسئولان شهر بویژه شرکت عمران به عنوان متولی اصلی احداث شهر جدید صدرا اقدامات مختلفی از جمله تدوین برنامه‌های اقتصادی را در پیش گرفته‌اند. اما تدوین این برنامه‌ها بدون ایجاد شناخت کافی از «فضای کسب و کار شهر» صورت گرفته است. به همین دلیل مجدداً مشاهده می‌شود که انجام خصوصی‌سازی در شهر آن هم بدون توانمندسازی بخش خصوصی در حال پیگیری است. این در حالی است که، توانمندسازی بخش خصوصی خود در گرو بهبود فضای کسب و کار است. زیرا فضای کسب و کار مجموعه‌ای از عوامل محیطی است که بر بازدهی تولید و سرمایه‌گذاری بنگاه‌های اقتصادی تأثیر گذارده، اما به طور مستقیم از جانب بنگاه‌ها قابل کنترل نیستند. بنابراین متولیان توسعه اقتصادی شهر ابتدا می‌باید درک و شناخت دقیقی از این فضا بدست آورده و سپس برنامه‌های اقتصادی صدرا را بر رفع موانع کسب و کار جهت مشارکت فعال بخش خصوصی استوار نمایند.

سنجش شاخص‌های فضای کسب و کار ... ۵

نظر به وجود این نقصیه در برنامه‌های توسعه اقتصادی شهر صدرا و با گذشت حدود سه دهه از احداث آن، ضروری است تا ارزیابی‌های لازم در رابطه با میزان اثربخشی ایجاد این شهر در برنامه‌های توسعه شهری فارس انجام شود. در این رابطه یکی از کانونی‌ترین مباحث، ارزیابی شهر جدید صدرا از منظر اقتصادی با تمرکز بر سنجش و اندازه‌گیری فضای کسب و کار^۱ به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در توسعه اقتصادی است. زیرا شناخت و ارزیابی محیط کسب و کار در این شهر، می‌تواند نقاط کانونی ایجاد بحران در بنگاه‌های اقتصادی را نمایان ساخته و سپس برنامه‌ریزی‌های اقتصادی شهر در جهت برطرف ساختن این موانع و با توجه به گرایش‌های ساکنان و پتانسیل‌های اقتصادی درونی شهر صورت گیرد تا بدین ترتیب نوعی از برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی خاص شهر صدرا تدوین شود.

بر این اساس هدف اصلی تحقیق، سنجش و ارزیابی شاخص‌های فضای کسب و کار شهر جدید صدرا است تا با ایجاد شناخت دقیق از محیط اقتصادی شهر، موانع کسب و کار شناسایی شده و به عنوان یک دستورالعمل برای تدوین برنامه‌های اقتصادی صدرا مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

شهر جدید صدرا به عنوان شهر سرریز مادر شهر شیراز در گستره‌ای به مساحت ۲۳۰۰ هکتار و با تراکم ناخالص ۱۰۰ نفر در هکتار و با جمعیت مصوب ۲۰۰ هزار نفر به تصویب رسید. در طرح جامع شهر صدرا در خصوص نقش اقتصادی آن سه دوره مختلف پیش‌بینی شده است. دوره اول (تا پایان سال ۱۳۷۵)، نقش شهر خدماتی است و ۷۵ درصد از ساکنان آن در شیراز و ۱۵ درصد در صدرا مشغول به کارند. در دوره دوم (تا پایان سال ۱۳۸۵)، نقش شهر خدماتی - صنعتی بوده و ۵۰ درصد در شیراز و ۵۰ درصد در صدرا فعال هستند. در دوره سوم (تا پایان سال ۱۳۹۵)، شهر مستقلاً

کارکردهای خود را داشته و به منطقه تحت نفوذ خود سرویس‌رسانی می‌کند (مهندسین مشاور شهر و برنامه، ۱۳۷۴).

اما عملکرد شهر صدرا در حوزه اشتغال ساکنان به گونه‌ای بوده است که در سال ۱۳۹۰ تنها در حدود ۱۶ درصد ساکنان در صدرا مشغول به کار بوده و مابقی در شیراز و یا شهرهای نزدیک به مادرشهر شاغلند. یعنی با وجود پیش‌بینی‌های قبلی، صدرا هنوز یک شهر خوابگاهی بوده و در مراحل اولیه توسعه اقتصادی قرار دارد (کلانتری و باشیرات، ۱۳۹۰).

به لحاظ اقتصادی آنچه که در حال حاضر در شهر به وفور دیده می‌شود، بورس‌بازی زمین است. به عبارت دیگر، بورس‌بازی زمین که در دهه‌های قبل در شیراز رواج داشت در سال‌های اخیر در صدرا نیز نمود یافته و با شدت و ضعف قیمت زمین را دستخوش افزایش ناگهانی می‌کند. واگذاری غیراصولی زمین در صدرا و هجوم افراد برای خرید و فروش قطعات ۲۰۰ تا ۲۵۰ متر مربعی به منظور ساخت ویلای بیلاقی در منطقه خوش آب و هوای صدرا به عنوان خانه دوم توسط افراد ساکن در شیراز موجب شد تا افراد با کمترین پس‌انداز نیز بتوانند این زمین‌ها را خریداری کنند. بنابراین سود بالای بورس‌بازی زمین موجب شد تا فعالیت‌های اقتصادی مولد و پایدار در صدرا شکل نگرفته و با وجود احداث کارخانه‌ها و کارگاه‌های کوچک و متوسط در سایت صنعتی صدرا، فرصت‌های شغلی اندکی برای ساکنان فراهم آید. در نتیجه این شرایط نابسامان اقتصادی، مهاجرت‌های تناوبی و آونگی روزانه ساکنان صدرا به شیراز و شهرهای نزدیک پابرجا مانده و وابستگی اقتصادی صدرا به مادرشهر شیراز حفظ گردیده است.

حال سوالی که در اینجا مطرح می‌شود آن است که چرا با گذشت حدود سه دهه از احداث صدرا، این شهر همچنان نقش خوابگاهی داشته و نتوانسته به جایگاه واقعی خود در کنار مادرشهر شیراز دست یابد؟

سنجش شاخص‌های فضای کسب و کار ... ۷

در کنار تمام دلایلی که از منظر مدیریتی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی می‌توان مطرح ساخت، نامناسب بودن بستر اقتصادی شهر، یکی از دلایل اصلی این مسئله می‌باشد. به بیانی دقیق‌تر، نامناسب بودن فضای کسب و کار در صدرا منجر به وابستگی اقتصادی آن به مادرشهر شیراز و عدم شکل‌گیری فعالیت‌های اقتصادی پایه و مولد در شهر جدید صدرا شده است. از این رو، هدف اصلی تحقیق آن است که با شناخت دقیق فضای کسب و کار شهر جدید صدرا به عنوان محیطی که فعالیت‌های اقتصادی در آن شکل می‌گیرد، موانع انجام کسب و کار در این شهر شناسایی شده و انجام برنامه‌ریزی‌های اقتصادی آتی با تمرکز بر رفع این موانع صورت گیرد. بدون تردید بهبود محیط کسب و کار و رفع موانع آن نقش مهمی در تحقق اهداف از پیش تعیین شده برای شهر داشته و عاملی مهم برای جذب و نگهداشت جمعیت خواهد بود.

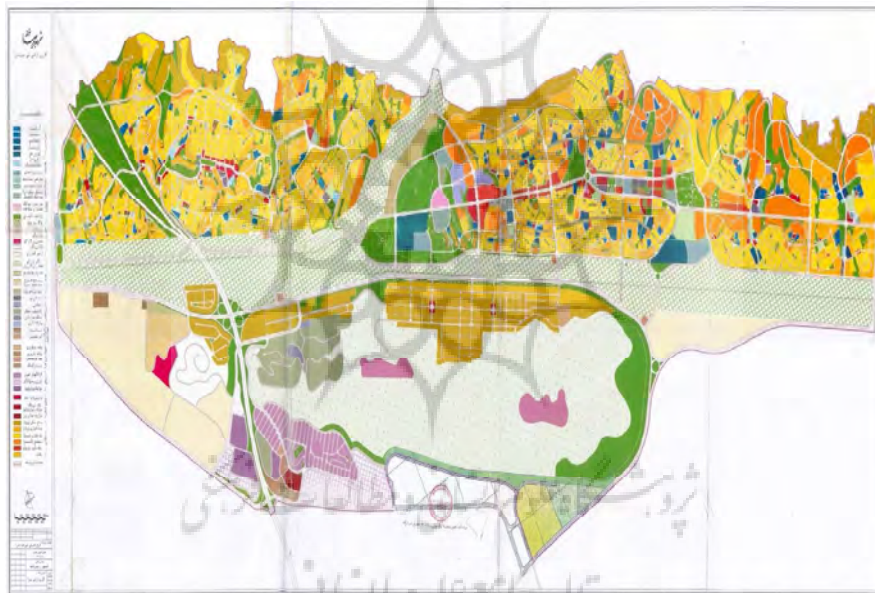
معرفی شهر جدید صدرا

پیرو سیاست‌های کلی وزارت مسکن و شهرسازی مبنی بر رفع مشکلات و معضلات کلانشهرها به لحاظ مسائل مربوط به آلودگی‌های محیط زیست، عدم کارایی تاسیسات زیربنایی، آلودگی‌های صوتی ناشی از ترافیک، کمبود فضاهای خدماتی - آموزشی و اشباع محلات مسکونی مرکز شهری، افزایش جمعیت، بالا رفتن هزینه‌های زندگی در کلان شهرها و به تبع آن افزایش فقر و گسترش جرائم اجتماعی و عدم رعایت حقوق شهروندی، ایجاد مکان‌هایی در نزدیکی کلان شهرها به منظور تمرکز زدایی جهت ایجاد تعادل در ارائه خدمات شهری، هدایت سرریز جمعیت به این مکان‌ها، کنترل و تثبیت جمعیت کلان شهرها و در نهایت جلوگیری از حاشیه نشینی در دستور کار قرار گرفت (زیاری، ۱۳۸۲). در همین راستا، مکان‌یابی و مطالعات برنامه ریزی و طراحی شهر جدید صدرا در فروردین ۱۳۶۸ در دستور کار وزارت مسکن و شهرسازی قرار گرفت و به مهندسین مشاور جهت اقدام لازم واگذار گردید. در نهایت طرح جامع شهر در

۸ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال نهم، شماره ۳۵، تابستان ۱۳۹۷

بهمن ماه سال ۱۳۷۴ به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری کشور رسید (شرکت عمران شهر جدید صدرا، ۱۳۹۶). شهر صدرا از نظر تقسیمات سیاسی زیرمجموعه استان فارس است و در فاصله نسبتاً مساوی از دو محور ارتباطی شیراز - سپیدان و شیراز - اصفهان و در فاصله ۱۵ کیلومتری شیراز قرار دارد. همچنین فاصله آن تا شهر مرودشت ۶۰ کیلومتر، شهر زرقان ۳۷ کیلومتر و شهر سپیدان ۱۰۰ کیلومتر است. در نقشه زیر، نمایی از شهر صدرا و کاربری‌های آن ارائه شده است.

نقشه شماره ۱- کاربری اراضی شهر جدید صدرا

مأخذ: سایت شرکت عمران شهر جدید صدرا، ۱۳۹۷

شهر جدید صدرا به عنوان اولویت نخست توسعه شهری در منطقه شهری شیراز و قرینه‌ای همچون مرودشت برای شهر شیراز شناخته شده است. این شهر در سال ۱۳۷۵ مراحل آغازین جمعیت‌پذیری خود را آغاز کرد و ۲۲۶ نفر در آن ساکن شدند. در سال

۱۳۹۴ سرشماری عمومی جمعیت در این شهر توسط شرکت عمران شهر جدید صدرا انجام شد و نتایج این سرشماری نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۴ جمعیت شهر صدرا برابر ۷۲۰۷۰ نفر بوده که از این تعداد، ۳۶۴۴۶ نفر مرد و ۳۵۶۲۴ نفر زن هستند. همچنین تعداد کل خانوارهای شهری معادل ۲۲۰۶۵ خانوار بوده است. همچنین نرخ رشد جمعیت بر اساس آمار یادشده طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ برابر ۱,۵۸ برآورد شده است (شرکت عمران شهر جدید صدرا، ۱۳۹۴).

بدین ترتیب ۷۶,۷ درصد جمعیت فعال شهر صدرا شاغل هستند و در این بین، سهم زنان شاغل کمتر از ۱۰ درصد می‌باشد. در میان مشاغل موجود، بخش ساختمان نقش عمده‌ای در ایجاد اشتغال صدرا ایفا کرده است. به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۰ بیش از ۲۱ درصد و در سال ۱۳۹۴ بیش از ۲۷ درصد شاغلان شهر صدرا در بخش ساختمان مشغول به فعالیت بوده‌اند. اطلاعات مربوط به شاغلان برحسب بخش خصوصی و بخش عمومی در سطح شهر صدرا نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۴ از کل شاغلان شهر صدرا (۱۸۶۶۷ نفر) قریب به ۱۴ هزار نفر با سهمی معادل ۷۵ درصد در بخش خصوصی مشغول به فعالیت هستند.

به علاوه به منظور تعیین نقش اقتصادی شهر جدید صدرا، از مدل ژاکلین بوژوگاریه و ژرژشاپو استفاده شده است. بر طبق مدل این دو جغرافیدان فرانسوی، ترکیب مشاغل شهری در بطن عناوین ذیل جای می‌گیرد:

گروه اول مشاغل: نیروی انسانی وابسته به کشاورزی، جنگلبانی و صید ماهی و استخراج معادن

گروه دوم مشاغل: نیروی انسانی فعال در صنایع و ساختمان

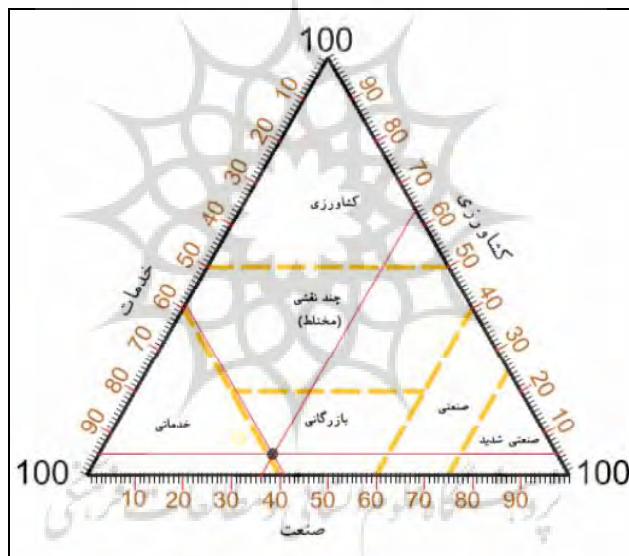
گروه سوم مشاغل: نیروی انسانی جذب شده در بازرگانی و خدمات و کلیه مشاغلی که نمی‌توانند در گروه اول و دوم آورده شوند.

نیروهای سه گانه مشاغل اجتماعی را بر مبنای درصد روی نمودار زیر که بر حسب قرارداد بر شش بخش نامساوی و نامشابه تقسیم شده‌اند، منعکس می‌کنند. نقطه

تلاقی خطوط درصدها که مسلماً در محدوده یکی از وظایف خواهد بود بیانگر نقش اقتصادی شهر است (حکمت‌نیا، ۱۳۸۵).

در نمودار زیر چنانچه مشاهده می‌شود محل تلاقی خطوط در بخش خدمات و بازرگانی حاصل شده است. بنابراین بر اساس اطلاعات پایه اقتصادی منتشر شده توسط مرکز آمار ایران و شرکت عمران شهر جدید صدرا، این شهر در سال ۱۳۹۰ به دلیل سهم بالای شاغلان در بخش خدمات، بیشتر نقش خدماتی - بازرگانی داشته است.

نمودار ۱- نقش اقتصادی شهر صدرا در سال ۱۳۹۰

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

در ادامه به منظور تعیین فعالیت‌های پایه و تبعی اقتصادی شهر صدرا از شاخص ضریب تمرکز مکانی استفاده شده است. منظور از فعالیت‌های پایه، فعالیت‌هایی است که قابلیت صادرات به دیگر نقاط کشور را دارند و فعالیت‌های تبعی، فعالیت‌هایی هستند که فاقد ظرفیت صادراتی می‌باشند. روش محاسبه این ضریب به صورت فرمول

زیر می‌باشد. اگر LQ بیشتر از یک باشد، آن فعالیت پایه محسوب شده و اگر کمتر از یک باشد، تبعی بشمار می‌رود.

$$LQ = \frac{\frac{\text{اشتغال بخش } a \text{ در منطقه } j}{\text{کل اشتغال در منطقه}}}{\frac{\text{اشتغال در بخش } a}{\text{کل اشتغال کشور}}}$$

محاسبات این تحقیق، در رابطه با ضریب تمرکز مکانی شهر صدرا در سه بخش کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که سهم مکانی بخش کشاورزی معادل ۰,۱۵، بخش صنعت و معدن ۱,۱۵ و بخش خدمات برابر با ۱,۱۹ است. بدین ترتیب بخش خدمات و صنعت و معدن به عنوان فعالیت‌های پایه شهر صدرا بشمار می‌روند و بواسطه انجام این فعالیت‌ها، کالاهای صنعتی و معدنی و نیز خدمات به نقاط خارج از شهر صادر می‌شوند. به بیانی دیگر، شهر صدرا در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات دارای فعالیت‌های پایه است و در بخش کشاورزی دارای فعالیت‌های غیر پایه (تبعی) می‌باشد.

ادبیات نظری و پیشینه تحقیق

پیشینه تحقیق

ابراهیم حیدر (۲۰۱۲)، به بررسی اصلاحات فضای کار و رشد اقتصادی در ۱۷۲ کشور جهان در دوره ۲۰۰۶-۲۰۱۰ پرداخته است. نتایج تحقیق بیانگر آن است که اصلاحات فضای کسب و کار ارتباط مثبت معنی‌داری با رشد اقتصادی مناطق دارد.

در تحقیق دیگری که توسط دالار^۱ و همکارانش در سال ۲۰۰۳ با عنوان «فضای کسب و کار و عملکرد شرکتها در اقتصادهای در حال توسعه» صورت گرفته، به بررسی فضای کسب و کار در کشورهایی همچون بنگلادش، اتیوپی، چین و پاکستان پرداخته است. نتایج حاصل از اندازه‌گیری عینی از فضای کسب و کار در این مناطق حاکی از تأثیرات معنادار سرمایه‌گذاری بر فضای کسب و کار می‌باشد. فضای سرمایه‌گذاری در زمینه سطوح بهره‌وری، دستمزد، نرخ سود، نرخ‌های رشد و اشتغال و موجودی سرمایه در سطح شرکت‌ها پراهمیت جلوه می‌نماید. همچنین، به اعتقاد نویسندگان نقش دولت‌ها در بهبود بخشی به فضای کسب و کار در راستای فراهم آوردن زیرساخت‌ها و دستیابی به بازارهای بین‌المللی بسیار مهم شمرده می‌شود.

رضایی و صفا (۱۳۹۴)، در تحقیقی با عنوان «شناسایی و اولویت‌بندی مشکلات بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs)»، کشاورزی در استان زنجان»، نشان داده‌اند که عدم ثبات سیاستگذاری‌ها در حوزه قیمت، حمایت‌ها، واردات و صادرات مرتبط با بنگاه‌های کوچک و متوسط، نبود مراکز تخصصی حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی اعم از شرکت‌های مشاوره‌ای، تأمین نهاده، بازاریابی، نبود قوانین خاص متناسب با شرایط و مشخصه‌های منحصر به فرد بنگاه‌های کوچک و متوسط، ضعف مالی و کمبود نقدینگی بنگاه‌های کوچک و متوسط و پایین بودن سطح تحصیلات و تجربه صاحبان و مدیران آنها، مهم‌ترین مشکلات فراروی بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی در استان زنجان بوده است.

مختاری هشی، ناصرالاسلامی و مرادی (۱۳۹۵)، در تحقیق خود با عنوان «نقش بهبود فضای کسب و کار در کشور در ساماندهی شهر تهران»، اظهار داشته‌اند بخش زیادی از وضعیت رکودی حاکم بر فضای کسب و کار کشور که سال‌هاست ادامه دارد، نتیجه عدم اعتماد سرمایه‌گذاران برای ورود به بخش تولید به دلیل پایین بودن وضعیت

1. Dollar
2. Small & Medium Enterprises(SMEs)

شاخص‌های کسب و کار در کشور است. این امر نه تنها موجب سوق پیدا کردن سرمایه‌ها به بخش‌های غیرتولیدی می‌شود، بلکه اشتغال در همه مناطق کشور را نیز بشدت تحت تأثیر قرار می‌هد و سیل بیکاران نیز به فعالیت‌های غیرمولد روی می‌آورند که تمرکز فعالیت‌های غیرمولد هم در شهرهای بزرگ بویژه تهران است. ظرفیت جذب مهاجران در تهران از طریق ورود سرمایه‌هایی که بجای تولید در جای جای کشور به دلیل عملکرد و سود بیشتر سر از تهران درمی‌آورند، ناشی می‌شود. این وضعیت بطور مستقیم و غیرمستقیم تهران را تحت تأثیر قرار داده و بیشتر تلاش‌هایی که برای ساماندهی این شهر انجام می‌شود را خنثی می‌کند. در این تحقیق نویسندگان به دنبال تحلیل نقش بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار کشور در رونق فعالیت‌های تولیدی در همه مناطق کشور و پایین آمدن میزان فعالیت‌های واسطه‌ای و غیرتولیدی که عمدتاً در شهرهای بزرگ و بویژه تهران سودآوری دارند و موجب جذب مهاجران بیشتر به تهران می‌شوند، در ساماندهی شهر تهران می‌باشند. بنظر می‌رسد توجه به این امر نه تنها منجر به بهبود وضعیت اقتصادی و اشتغال و کاهش بسیاری از مسائل سوء در کشور می‌شود، بلکه می‌تواند در ساماندهی شهر تهران و کاهش فشار به این شهر نیز مؤثر واقع شود.

بررسی مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد، سنجش شاخص‌های کسب و کار عمدتاً در سطح ملی و منطقه‌ای انجام شده و در مورد ایران، تمام گزارش‌های نهادهای رسمی در مقیاس کشوری و استانی تهیه گردیده و عملاً به سطوح شهری پرداخته نشده است.

مبانی نظری

کتاب ثروت ملل آدام اسمیت در دهه ۱۷۷۰ و تأکید بر تئوری دست نامرئی و دستیابی به تعادل از طریق مکانیزم قیمت‌ها، نقطه آغاز بحث اقتصاد آزاد و پررنگ شدن نقش بخش خصوصی در فعالیت‌های اقتصادی خرد و کلان می‌باشد که به صورت

بلامنازع تا اوایل قرن بیستم مبنای ساماندهی اقتصاد جوامع مختلف تلقی می‌شود. بحران‌های متوالی و در نهایت بحران ۱۹۲۹ موجب ظهور نظریه‌هایی گردید که دخالت دولت را در بازار ضروری می‌دانستند و در واقع علاوه بر تأیید شکست بازار در برخی زمینه‌ها، ضرورت دخالت دولت را اجتناب‌ناپذیر دانستند. اما با گذشت سه دهه از افزایش تصدی دولت بر اقتصاد، نشانه‌های ناکارآمدی دولت در اداره بسیاری از اقتصادها که بر اساس برخی اضطرارها و همچنین تحولات سیاسی و اجتماعی دولتی شده بودند، عدم موفقیت در دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده در کشورهای بلوک شرق و غرب، رویگردانی از اقتصاد صرفاً دولتی را موجب گردید تا این که از دهه ۱۹۸۰ برای دستیابی به اقتصاد غیردولتی، به خصوصی‌سازی روی آوردند (شیرکوند، ۱۳۹۰: ۲۳). طرح مباحث گوناگون پیرامون ضرورت خصوصی‌سازی از یک سو و همچنین تأکید برخی از اقتصاددانان بر فراهم ساختن شرایط لازم برای توانمندسازی بخش خصوصی به عنوان پیش نیاز خصوصی‌سازی موجب گردید نگاه توأمان به این دو مقوله مورد توجه قرار گیرد. یعنی اگر در ابتدای دهه ۱۹۸۰، نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران اقتصادی بر خصوصی‌سازی تأکید داشتند، از اواخر دهه ۱۹۹۰ بهبود محیط کسب و کار موضوع کانونی محافل نظریه‌پردازی و سیاست‌گذاری اقتصاد بوده است. این تغییر پارادایم سیاست‌گذاری، محصولات تحولات اقتصادی از یک سو و طرح نظریات جدید اقتصادی از سوی دیگر است (می‌دری و قودجانی، ۱۳۸۷).

این مبحث در دنیا، نخستین بار توسط یک اقتصاددان پرویی به نام هرناندو دی سوتو^۱ مطرح گردید. دی سوتو موانع رشد بخش خصوصی که تا آن زمان، مشاهده نشده بود را شناسایی کرد. او موانع اصلی را در ضعف یا فقدان نهادها می‌بیند. منظور از فضای کسب و کار، عوامل مؤثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاه‌های حاکمیت، ثبات قوانین و مقررات و کیفیت زیرساخت‌ها است که تغییر

1. Hernando de Soto

دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه‌های اقتصادی است (می‌دری و قودجانی، همان).

نهادهایی مانند حقوق مالکیت، حقوق قراردادها، بازارهای مالی و نظام قضایی مستقل و کارآمد که نایاب بودن آنها در جهان سوم موجب شده تا بازارهای مالی این کشورها به نحو کارآمد عمل نکنند. از نظر دستوتو، مقررات کمتر و ساده‌تر از جانب دولت و اتکای بیشتر بر حکومت قانون می‌تواند شرایط زندگی را برای فقرا آسان کند. اگر فقرا امکان دسترسی به نظام کارآمد رسمی مالکیت را داشته باشند، می‌توانند ظرفیت بالقوه سرمایه را در جهت تقویت استعداد کارآفرینی خود بکار گیرند. موانع سخت در کشورهای در حال توسعه، بخش خصوصی را به اقتصاد زیرزمینی، اقتصاد غیررسمی و غیرمولد سوق می‌دهد. سرمایه‌ها در باتلاق نظام اداری غرق می‌شوند یا به کشورهای پیشرفته فرار می‌کنند (دستوتو).

سایمون^۱ در گزارش‌های بانک جهانی در مورد فضای کسب و کار نشان داد که عملکرد متغیرهای اقتصادی در کشورهای دارای فضای مناسب کسب و کار، بهتر بوده است. به این مفهوم که در کشورهایی که محیط سرمایه‌گذاری و کسب و کار مناسبی دارند فقر، بیکاری، تورم، فساد اقتصادی و اقتصاد غیررسمی کمتر بوده و مردم از سطوح استاندارد زندگی بالاتری برخوردارند (Dollar et al., 2011).

نتایج پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهد، بهبود محیط کسب و کار می‌تواند منجر به دستاوردهای بزرگی مانند مقابله با فقر، توسعه رقابت و همچنین جلوگیری از تنش‌های اجتماعی شود (World Bank, 2005). همچنین این نتایج مویده آن است که محیط کسب و کار در حال بهبود، فعالیت‌های کارآفرینی را توسعه داده و عملکرد بنگاه را تقویت می‌کند (Agboli & Christian Ukaegbu, 2006) و بطور متوسط هر اصلاح در مقررات کسب و کار موجب افزایش ۱,۵ درصدی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی می‌شود (Haidar, 2012).

با توجه به اهمیت محیط کسب و کار در توسعه کارآفرینی و رشد اقتصادی، بکارگیری الگوهایی در جهت ارزیابی و سنجش محیط کسب و کار لازم است. بمنظور سنجش محیط کسب و کار می‌باید به سطح تحلیل و تمایز بین «محیط عملیاتی یا خرد» و «محیط عمومی یا کلان» توجه داشت. محیط خرد یا عملیاتی شامل رقبا، مشتریان و تأمین‌کنندگان مواد اولیه است. فهرستی از شاخص‌ها جهت سنجش محیط خرد یا عملیاتی کسب و کار که به شاخص‌های ده‌گانه شناخته می‌شوند عبارتست از: شاخص شروع کسب و کار، اخذ مجوزها، استخدام و اخراج نیروی کار، ثبت مالکیت، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذاران، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، انحلال یک فعالیت و الزام‌آور بودن قراردادها (Doing Business Report, 2018).

محیط کلان نیز شامل عوامل کلان اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، قانونی و فناورانه است که توسعه شرکت‌ها در سطوح محلی، ملی و حتی فراملیتی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Worthington & Britton, 2006).

بدیهی است که حوزه کلان، حوزه خرد را هم تحت تأثیر قرار می‌دهد و ایجاد بهبود در حوزه کلان کشور، شاخص‌های ده‌گانه سطح خرد را نیز بهبود می‌بخشد. نظر به ماهیت این تحقیق که سنجش فضای کسب و کار در شهر جدید صدرا است، تلفیقی از تحلیل سطح خرد و کلان مدنظر قرار گرفته است.

به منظور سنجش محیط کسب و کار و ارزیابی موانع رشد واحدهای اقتصادی، دو روش اصلی وجود دارد: اول؛ «نظرسنجی و پرسش از صاحبان کسب و کار» و دوم؛ «اندازه‌گیری هزینه‌های اداری و زمان‌سنجی مراحل انجام کار». در روش نخست، از دست‌اندرکاران بخش خصوصی خواسته می‌شود موانع کسب و کار در حوزه فعالیت خود را در قالب پاسخ به سؤالات پرسشنامه بیان و رتبه‌بندی نمایند. سؤالات این پرسشنامه بر اساس چند معیار به شرح زیر تدوین می‌شود: «درجه شفافیت اقتصادی»، «کارایی سیاست‌های دولت و ساختار اقتصاد کلان که مشخصاً شرایط کسب و کار در سطوح منطقه‌ای و محلی را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهند»، «بازارهای پولی و مالی»،

«زیرساخت‌ها و فناوری»، «انعطاف‌ناپذیری نیروی کار» و «دیگر نهادهای سیاسی و اقتصادی که گاه بطور متداخل و موازی با یکدیگر بر وضعیت کسب و کار اثرگذارند» (اتاق بازرگانی، صنایع و معادن تهران، ۱۳۹۰: ۵۳).

برای اندازه‌گیری هر یک از معیارهای فوق، سؤالات لازم در پرسشنامه طرح و پس از شناسایی جامعه و نمونه آماری مورد نظر، اطلاعات مربوط به هر یک جمع‌آوری، طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل می‌گردد.

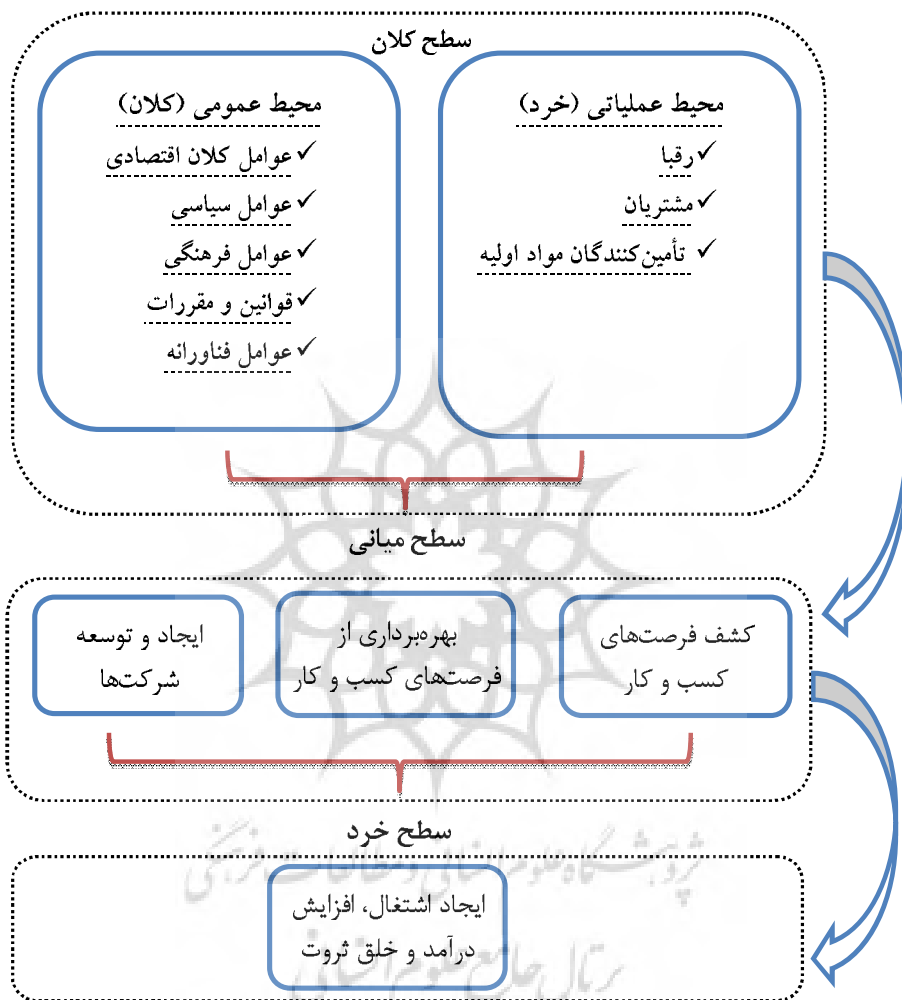
روش دوم که بانک جهانی هم برای شناخت موانع رشد بخش خصوصی در کشورهای مختلف از آن استفاده می‌کند آن است که مبنای اندازه‌گیری و مقایسه محیط کسب و کار هر کشور با سایر کشورها، سهولت اجرای شاخص‌های دهگانه‌ای است که پیش‌تر بدان‌ها اشاره شد. بدین ترتیب که، رتبه هر کشور بر حسب زمان، هزینه و مراحل انجام دادن هر یک از فعالیت‌های دهگانه مشخص می‌شود. هر چه سرعت انجام یک فعالیت بیشتر و تعداد مراحل اداری و هزینه‌ها کمتر باشد، محیط کسب و کار کشور مناسب‌تر و رتبه آن در مقایسه با دیگر کشورها بهتر است (اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران، همان: ۵۴).

چارچوب نظری تحقیق

در یک جمع‌بندی از نظریه‌های مطرح شده و استخراج مؤلفه‌های مفهومی هر یک، می‌توان گفت: «محیط عملیاتی یا خرد مشتمل بر رقبا، مشتریان و تأمین‌کنندگان مواد اولیه» و «محیط عمومی یا کلان منظور عوامل کلان اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، قانونی و فناورانه» بر فضای کسب و کار اثرگذارند. محیط عملیاتی و محیط کلان هر چه شرایط بهتری داشته باشند، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی و کسب و پیشه بهتر خواهد بود و هر چه بهره‌برداری از این فرصت‌ها بیشتر باشد، عملکرد اقتصادی و خلق ارزش و ثروت در جامعه افزایش می‌یابد.

مطابق با مدل مفهومی بسط یافته فضای کسب و کار (نمودار ۲) که در سه سطح کلان، میانی و خرد ارائه شده است، توسعه اقتصادی شهر صدرا نیز می‌باید در این سه سطح صورت گیرد. باید توجه داشت، اقدامات صورت گرفته در سطح کلان، وضعیت سطح میانی و خرد را تحت تأثیر قرار خواهد داد و همچنین هرگونه تغییر و تحولی در سطح میانی، سطح خرد را نیز متأثر خواهد ساخت. حتی گاه این روند اثرگذاری بصورت متقابل از سطح خرد به سطح کلان نیز رخ می‌دهد. بنابراین می‌توان گفت، این سه سطح دارای اثرات متقابل بر روی یکدیگر هستند و انجام هرگونه برنامه‌ریزی در حوزه بهبود شاخص‌های کسب و کار می‌باید با توجه به اثرگذاری این سه سطح بر یکدیگر باشد. سطح کلان در ید اختیار و عمل دولت است و می‌باید ثبات شرایط کلان اقتصادی کشور به همراه انواع طرح‌های جامع زیرساختی جهت تسهیل فعالیت بنگاه‌ها فراهم شود. در سطح میانی، مسئولان و مقامات استانی می‌باید به مساعد و آماده ساختن محیط کسب و کار بپردازند و در سطح خرد، انواع حمایت‌ها از متقاضیان حقیقی و حقوقی برای ایجاد و توسعه کسب و کارهای اقتصادی و تداوم آنها در بازار توسط مسئولان شهری و محلی می‌باید انجام شود.

نمودار ۲- مدل مفهومی بسط‌یافته فضای کسب و کار

روش تحقیق

در تحقیق پیش رو، بمنظور سنجش فضای کسب و کار شهر جدید صدرا «روش پرسشنامه همراه با مصاحبه» مورد استفاده قرار گرفته است. ماهیت این روش به گونه‌ای است که بصورت حضوری پرسش‌ها از افراد نمونه پرسیده می‌شود و پاسخ‌ها را پرسشگر در برگه پرسشنامه وارد می‌کند. برای شناخت بهتر از وضع موجود شهر صدرا و ارائه برنامه‌ریزی دقیق‌تر، ابتدا براساس مشاهده و مصاحبه با صاحبان کسب و کار (به تفکیک واحدهای کوچک، متوسط و بزرگ مقیاس)، فضای کلی کسب و کار شهر صدرا مورد مطالعه قرار گرفت. بدین منظور با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند، با ۵۴ فعال اقتصادی شهر صدرا مصاحبه و با این تعداد نمونه اشباع نظری حاصل گردید. سپس به همین تعداد پرسشنامه مشتمل بر ۵۷ سؤال که بر اساس مؤلفه‌های یاد شده تنظیم گردید، توزیع و با کمک محققان تکمیل شد. در نهایت، ضمن کدگذاری و تحلیل مصاحبه‌های انجام شده، پاسخ‌های بدست آمده از پرسشنامه‌ها، وزن‌دهی شده و وضعیت مؤلفه‌های کسب و کار شهر صدرا بصورت عددی در بازه ۰-۱۰ نشان داده شدند. هر چه ارقام حاصله برای مؤلفه‌ها به صفر نزدیک باشد نشان دهنده بهتر بودن وضعیت مؤلفه بوده و به عکس هر چه به عدد ۱۰ نزدیک شود یعنی مؤلفه مدنظر بدترین وضعیت را از نظر شاخص‌های سنجش محیط کسب و کار به خود اختصاص داده است.

یافته‌های تحقیق

سنجش شاخص‌های فضای کسب و کار در شهر جدید صدرا

براساس مؤلفه‌هایی که بمنظور سنجش محیط کسب و کار در استان‌ها در گزارش پایش ملی محیط کسب و کار بکار می‌رود، پرسشنامه‌ای با هدف شناخت فضای کسب و کار شهر جدید صدرا تنظیم و همراه با انجام مصاحبه همزمان، سؤالات پرسشنامه توسط

محقق تکمیل گردید که نتایج آن وضعیت محیط کسب و کار در شهر صدرا را نشان می‌دهد. نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها به شرح جدول شماره ۳ می‌باشد.

بر اساس جدول ۳، از دیدگاه فعالان اقتصادی شهر صدرا، کیفیت نامناسب برق به مهم‌ترین مانع فراروی فعالیت‌های اقتصادی ایشان بدل شده است. از این رو، کیفیت زیرساخت‌های برق بدترین نمره (۸,۱) را در میان دیگر شاخص‌ها بدست آورده و وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های دولتی با نمره ۶,۶ و ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل با نمره ۶,۵ به ترتیب دومین و سومین مانع مهم صاحبان کسب و کار می‌باشند. در مقابل، بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه و نیز اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان با کسب نمره ۴,۳، به عنوان کم اهمیت‌ترین موانع پیش‌روی فعالان اقتصادی بیان شده‌اند. در مجموع مشاهده می‌شود که میانگین نمرات شهر صدرا از نظر وضعیت شاخص‌های محیط کسب و کار معادل ۶,۰۲ است و این عدد گویای آن است که کیفیت فضای کسب و کار در شهر صدرا پایین‌تر از حد متوسط است. بنابراین برنامه‌های اقتصادی شهر صدرا می‌باید مطابق با اولویت‌های بدست آمده در جدول ۳، به دنبال رفع موانع کسب و کار برآیند.

جدول ۳- مؤلفه‌های کسب و کار در سطح شهر صدرا در زمستان ۱۳۹۶

(نمرات بین ۰-۱۰ و عدد ۱۰ بدترین ارزیابی)

نمره	مؤلفه‌های سنجش فضای کسب و کار در شهر جدید صدرا
۸,۱	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
۶,۶	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های دولتی
۶,۵	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل
۶,۴	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
۶,۳	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران

۶,۳	ضعف دادرها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
۶,۳	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
۶,۲	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
۶,۲	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
۶,۲	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
۶,۲	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز
۶,۲	زیاد بودن تعطیلات رسمی
۶,۲	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
۶,۲	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده
۶,۲	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
۶,۲	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
۶	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها
۵,۸	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
۵,۵	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
۵,۲	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی
۵,۲	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار
۴,۳	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
۴,۳	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
۶,۰۲	میانگین

۱-۱- اثرات بهبود فضای کسب و کار بر روند توسعه اقتصادی شهر جدید صدرا با گسترش و توسعه روزافزون شهرها به عنوان مراکز تولید و تمرکز جمعیت، اداره و کنترل آنها نیز دشوار شده و این مهم احساس می‌شود که شهرها بجای این که توسط

سازمان‌هایی از بالا به پایین اداره شوند باید در فرایندی بسوی خود کنترلی حرکت کرده و به مرور زمان، اداره امور شهر به شهروندان واگذار گردد (United Nation, 2014). این مهم تحقق نمی‌یابد مگر با توسعه کافی کسب و کارها و رشد اقتصادی شهرها، به گونه‌ای که تحقیقات اخیر دفتر سیاستگذاری و تحقیق هاد^۱ در دانشگاه ویرجینیا و مدرسه کسب و کار کلمبیا موید این مطلب است که تجدید و احیای جوامع، بدون رشد و توسعه کسب و کارها امکان‌پذیر نمی‌باشد (Kauffman-Foundation, 2008). به باور کارشناسان، بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی به گونه‌ای است که با یک درصد بهبود در شاخص‌های محیط کسب و کار، رشد اقتصادی مناطق تا ۰,۰۶ درصد افزایش می‌یابد (بختیاری و شایسته، ۱۳۹۱: ۲۶). همچنین مطالعات بین‌المللی نیز نشان می‌دهند که عوامل محیطی در برخی از کشورها هزینه‌های تولید را نزدیک به ۳۰ درصد افزایش می‌دهند، اما در کشورهایی که فضای کسب و کار آنها مناسب‌تر است، هزینه‌های محیطی به حدود ۵ درصد کاهش می‌یابد. (Lee, 2016) دلیل این امر آن است که با بهبود فضای کسب و کار، افزایش سرمایه‌گذاری اعم از داخلی و خارجی صورت می‌گیرد و سپس افزایش نرخ اشتغال، سطح درآمد و نیز ارتقای رفاه اجتماعی حاصل می‌گردد.

به دنبال تغییر رویکرد برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بویژه از برنامه چهارم به بعد مبنی بر بهبود محیط کسب و کار و الزام نهادهای دولتی به انجام اقدامات مقتضی در این حوزه از سوی هیئت دولت، مدیران شهری صدرا نیز موظف به فراهم ساختن بستر لازم در جهت بهبود فضای کسب و کار شده‌اند و در برنامه‌های اقتصادی شهر به این موضوع تأکید شده است. چرا که بر اساس نظریه‌های مطرح شده، این اقدام می‌تواند هدف نهایی احداث صدرا به عنوان یک شهر جدید را محقق سازد. بدین ترتیب که، بهبود فضای کسب و کار منجر به افزایش فعالیت‌های اقتصادی،

افزایش نرخ اشتغال و به تبع آن جذب و نگهداشت هر چه بیشتر جمعیت در این شهر شده و بتدریج از میزان اشتغال ساکنان در بخش ساختمان کاسته و به اشتغال در بخش خدمات، صنعت و معدن افزوده خواهد شد. در واقع، بهبود محیط کسب و کار موجب افزایش توانمندی اقتصادی شهر صدرا شده و می‌تواند هویت جامعه شهری صدرا در منطقه شهری شیراز را از حالت خوابگاهی خارج ساخته و هویت اقتصادی متکی بر اشتغال داخلی را فراهم سازد و در نهایت شهر صدرا بطور مستقل و با عملکردهای مکمل منطقه شهری فارس ادامه حیات خواهد داد.

جمع‌بندی

در سال‌های اخیر ورود نظام مدیریت شهری کشور به موضوع محیط کسب و کار اهمیت بیشتری یافته است. بطوری که حتی در مقیاس محلی نیز طرح‌ها و برنامه‌های شهری، گاه به ابعاد مرتبط با این موضوع توجه کرده‌اند. زیرا با توجه به نقشی که شهرها و به ویژه کلان‌شهرها به‌عنوان موتورهای رشد و توسعه ملی ایفا می‌نمایند بگونه‌ای که در برخی موارد مناطق شهری توانسته‌اند تولید بیشتری را در مقایسه با سطح ملی رقم زنند، شرایطی پدید آمده تا نقش‌آفرینی و مشارکت فعال مدیریت محلی و شهرداری‌ها در حوزه توسعه اقتصادی به‌عنوان یکی از مأموریت‌های نوین مدیریت شهری مورد پذیرش کارشناسان و مسئولان این حوزه قرار گیرد. با چنین رویکردی، بسیاری از مجموعه‌های مدیریت شهری، از یکسو درصدد ارتقای توان خود در جذب سرمایه‌گذاری‌ها و به تبع آن افزایش سطح کیفی مکان‌ها برآمده‌اند و از سوی دیگر به منظور ارتقای محیط کسب و کار شهری، دست به تحول و تجدید ساختار در رویکردهای برنامه‌ریزی توسعه و حکمروایی خود زده‌اند تا بتوانند در عرصه رقابت‌پذیری شهری و توسعه اقتصاد ملی و محلی از توفیق بیشتری برخوردار شوند. از جمله این اقدامات می‌توان به ورود مدیریت شهری به حوزه جذب سرمایه‌گذاری و

ارتقای ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری داخلی شهر، تدوین استراتژی توسعه اقتصادی^۱ در مقیاس شهری، اعمال معافیت‌های مالیاتی و مشوق‌های لازم برای فعالان اقتصادی توسط مدیریت شهری، ایجاد خدمات و تسهیلات پشتیبان جهت توسعه فعالیت‌های اقتصادی شهر، تأمین و ارتقای زیرساخت‌های لازم به منظور فعالیت‌های اقتصادی در شهرها و مواردی از این دست اشاره کرد که همگی در حوزه بهبود فضای کسب و کار می‌گنجند. بدیهی است که رویکرد فعال مدیریت شهری در حوزه توسعه اقتصاد شهری و بهبود محیط کسب و کار، از یکسو می‌تواند مدیریت شهری را به عاملی بسترساز برای توسعه اقتصاد ملی و محلی بدل سازد و از سوی دیگر تأمین منابع درآمدی پایدار را در نتیجه منافع غیرمستقیم توسعه فعالیت‌های اقتصادی و کسب و کار در شهر محقق نماید.

در این پژوهش نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد، فضای کسب و کار شهر صدرا که از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر روند توسعه اقتصادی شهر بشمار می‌رود، در وضعیت پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. سه عامل کیفیت نامناسب برق، وجود مفاصل اقتصادی در دستگاه‌های دولتی و ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل، به ترتیب مهمترین موانع کسب و کار می‌باشند. در این شرایط، با اتکا به مطالعات میدانی انجام شده توسط محققان و نیز مصاحبه با صاحبان کسب‌وکار در شهر صدرا، بنگاه‌های اقتصادی شهر قادر به عملکرد مطلوب نبوده و بخش خصوصی به سمت اقتصاد زیرزمینی، غیرمولد و غیررسمی سوق یافته است. این شرایط موجب شده تا بنگاه‌های کوچک مقیاس در انجام فعالیت‌های اقتصادی خود در مقایسه با بنگاه‌های بزرگ مقیاس با محدودیت‌های بیشتری مواجه باشند و عملاً پیوند بین بنگاه‌های کوچک و بزرگ جهت ایجاد و بهره‌مندی از صرفه‌های اقتصادی حاصل نشود. این در حالی است که از دیدگاه کارشناسان اقتصادی، در شهرهای کوچک، بیشتر بنگاه‌های دارای مقیاس کوچک و خرد می‌توانند سهم بیشتری در تولید و ایجاد اشتغال داشته باشند.

نتیجه‌گیری

شهرهای جدید در کشور بر اساس قوانین و مقررات شورایی عالی شهرسازی کشور تشکیل شد و در آغاز با این هدف شکل گرفت که مانع از توسعه شهری لجام‌گسیخته شود. در واقع هدف آن بود که افرادی که قادر نیستند در شهرهای بزرگ صاحب سرپناه شوند، در شهرهای جدید که زمین ارزان‌تر است امکانی برای خانه‌دار شدن بیابند.^۱ تفکر ایجاد شهر جدید صدرا با اهداف یاد شده از سال ۱۳۶۸ آغاز گردید اما نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد، با گذشت حدود سه دهه از احداث شهر جدید صدرا، این شهر نتوانسته است به اهداف از پیش تعیین‌شده خود بویژه در حوزه اقتصادی دست یابد. نامناسب بودن فضای کسب و کار نقش تعیین‌کننده‌ای در این عدم موفقیت داشته است. بگونه‌ای که، فعالیت‌های پنگاه‌های کوچک و متوسط که رکن اصلی فعالیت‌های اقتصادی این شهر را تشکیل می‌دهند با موانع و مشکلات عدیده‌ای به دلیل نامناسب بودن مؤلفه‌های کسب و کار که در جدول شماره ۳ بدان‌ها اشاره شد، مواجه‌اند. سنجش کیفیت شاخص‌های کسب و کار در شهر جدید صدرا، گویای آن است که کیفیت این شاخص‌ها در حد کمتر از متوسط ارزیابی می‌شوند. بنابراین عدم تحقق اهداف از پیش تعیین‌شده اقتصادی شهر صدرا دور از انتظار نیست.

از سوی دیگر، چنانچه پیش‌تر مطرح شد فضای کسب و کار در یک شهر متأثر از محیط عملیاتی (خررد) و محیط عمومی (کلان) است. پس زمانی می‌توان انتظار داشت که شاخص‌های کسب و کار شهر صدرا رو به بهبود باشند که مؤلفه‌های مربوط به دو محیط یاد شده بهبود یابند. اما بررسی اسناد و برنامه‌های توسعه اقتصادی شهر صدرا نشان می‌دهد که این برنامه‌ها عمدتاً با تمرکز بر محیط عملیاتی کسب و کار تدوین شده و ضمن این که توجه به مؤلفه‌های محیط کلان به فراموشی سپرده شده است، رویکرد

۱- هر چند هدف نهایی از احداث شهرهای جدید الزاماً ساخت شهرهای فقیرنشین نبوده است، چنانچه در حال حاضر در برخی شهرهای جدید مانند صدرا شیراز خانواده‌های مرفه اقدام به ساخت و خرید خانه‌های ویلایی کرده‌اند.

جامعی هم نسبت به این دو محیط در برنامه‌های توسعه اقتصادی شهر وجود نداشته است. از این جهت پروژه‌های اقتصادی از همان ابتدا با مشکلات و دست‌اندازهای عدیده‌ای مواجه می‌شوند.

یکی از اقدامات اساسی در جهت رفع موانع کسب و کار و ایجاد نگاهی جامع در برنامه‌های توسعه اقتصادی شهر بگونه‌ای که با توجه به شاخص‌های هر دو محیط عملیاتی و کلان تدوین شوند، بهره‌گیری از رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک است. در این شیوه برنامه‌ریزی، برخلاف برنامه‌ریزی سنتی که در آن صرفاً آرمان‌ها و اهداف تعیین می‌شوند، فرایند بررسی موقعیت فعلی و مسیر آینده، تنظیم اهداف، تدوین استراتژی برای تحقق و اندازه‌گیری نتایج اهداف بلندمدت، انتخاب فعالیت‌های لازم برای تحقق آنها با توجه به امکانات و محدودیت‌های درونی و بیرونی صورت می‌گیرد. به بیانی دیگر، برنامه‌ریزی استراتژیک دوراندیشی سازمان‌یافته‌ای است که مراحل زیر را در بردارد:

الف- تعیین مأموریت‌ها و هدف‌های دور بُرد

ب- تفکیک مأموریت‌ها به هدف‌های کمی و کیفی کوتاه مدت

ج- تعیین خط مشی‌ها و سیاست‌ها

د- طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی اجرایی (تاکتیکی)

در انتها در بخش پیشنهادها، منطبق با رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک به ترتیب هدف کلان، راهبرد، سیاست و اقدامات اجرایی جهت توسعه اقتصادی شهر جدید صدرا با تمرکز بر بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار به شرح زیر ارائه شود.

هدف کلان: بهبود فضای کسب و کار

راهبرد: بهبود ساختار اقتصادی و نهادی شهر

سیاست: توسعه محرک‌های اقتصادی

اقدامات اجرایی: پروژه‌های مشخص جهت بهبود محیط کسب و کار

پیشنهادها

✓ حمایت از توسعه فعالیت‌های اقتصادی کوچک و متوسط مقیاس با ارائه تسهیلات مناسب: در راستای توسعه کسب و کارهای خرد، ابتدا می‌باید مشاوره و استعدادیابی لازم صورت گیرد. بدین معنی که اطمینان حاصل شود تمام افرادی که متقاضی راه‌اندازی کسب و کار هستند، استعداد حضور در فعالیت یا شغل را داشته باشند. پس از فرایند استعداد یابی، مرحله برگزاری دوره‌های آموزشی و سامان دهی افراد است. مرحله بعد، اجرای تأمین مالی این بنگاه‌هاست. این مرحله از اهمیت بالایی برخوردار است چراکه بسیاری از کسب و کارهای کوچک از نرخ بازدهی کمتر از ۱۰ برخوردارند و در صورت عدم تأمین مالی مناسب، به راحتی شکست می‌خورند. از این رو، بویژه در سال‌های آغازین کسب و کارهای خرد و کوچک، ارائه حمایت‌های مالی از سوی شرکت عمران صدرا، شهرداری و دیگر نهادهای مسئول در شهر، امری ضروری است.

✓ الکترونیکی کردن مراحل مختلف ثبت اموال و اطلاع‌رسانی شفاف و دقیق به صاحبان کسب و کار جهت چگونگی طی کردن این مراحل: در صورتی که صاحبان دارایی بصورت دقیق و شفاف بدانند که انجام مراحل ثبت چگونه و در چه زمان و با چه هزینه‌ای انجام می‌پذیرد، تمایل بیشتری به انجام این کار خواهند داشت.

✓ بکارگیری ظرفیت نهادها و تشکل‌های صنفی موجود در شهر جدید صدرا در ارائه برخی خدمات مربوط به ثبت اموال و املاک، موجب تسریع و صحت هر چه بیشتر ثبت اموال و املاک می‌گردد.

✓ حذف بورکراسی‌های زائد و طولانی به هنگام راه‌اندازی کسب و کار از طریق ایجاد مکانیسم پنجره واحد الکترونیکی تا از این طریق تعداد مراجعات فعالان اقتصادی به مراکز مختلف جهت اخذ مجوز و نیز تعداد مراحل اداری کاهش یابد.

✓ حمایت از کارآفرینی شهری و تلاش متولیان شهر اعم از شرکت عمران و شهرداری به انجام فعالیت‌های اقتصادی نوظهور مانند استارت‌آپ‌ها.

✓ تبدیل شهر جدید صدرا به قطب کسب و کارهای جدید در میان شهرهای جدید کشور از طریق شناسایی مزیت‌های رقابتی شهر و تسهیل شرایط برای راه‌اندازی این گونه کسب و کارها: بطور نمونه، این شهر می‌تواند یک واحد آزمایش صنعتی ایجاد کرده که زباله خانگی را به مواد آلی و غیرآلی تفکیک کرده و از آنها بیوگاز و بیواتانول بسازد. این گازها می‌توانند به عنوان منابع گرمایشی شهر مورد استفاده قرار گیرند.

✓ ارائه تسهیلات ویژه و تشویقی به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در صدرا از طریق واگذاری زمین با قیمت کمتر و یا پرداخت هزینه زمین بصورت اقساطی و یا اعطای تخفیف‌های مالیاتی.

منابع

- اتاق بازرگانی، صنایع و معادن استان تهران. (۱۳۹۰)، بررسی عوامل مؤثر بر سنجش و بهبود فضای کسب و کار در ایران، مرکز مطالعات و بررسی‌های اقتصادی اتاق بازرگانی، صنایع و معادن استان تهران.
- اشرفی، یکتا؛ فهیمی فر، فاطمه. (۱۳۹۰)، بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار با تأکید بر جایگاه ایران، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۱.
- بختیاری، صادق؛ شایسته، افسانه. (۱۳۹۱)، بررسی تأثیر بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب با تأکید بر ایران، فصلنامه علوم اقتصادی، سال ششم، شماره ۱۹.
- سالنامه آماری استان فارس. (۱۳۹۴)، مرکز آمار ایران.
- شرکت عمران شهر جدید صدرا. (۱۳۹۴)، سرشماری عمومی شهر صدرا.
- شیرکوند. (۱۳۹۰)، بررسی عوامل مؤثر بر سنجش و بهبود فضای کسب و کار در ایران، مرکز مطالعات و بررسی‌های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران.

۳۰ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال نهم، شماره ۳۵، تابستان ۱۳۹۷

- حکمت‌نیا، حسن و میرنجف موسوی. (۱۳۸۵)، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، یزد: انتشارات علم نوین.
- دفتر آمار و اطلاعات استانداری فارس. (۱۳۹۴)، سالنامه آماری استان فارس.
- رضایی، روح‌اله؛ صفا، لیلا. (۱۳۹۴)، عوامل مؤثر بر توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی در استان زنجان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال پنجم، شماره ۴، پیاپی، ۱۸.
- زیاری، کرامت‌اله. (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی شهرهای جدید، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها. (سمت).
- عباسی، عباس؛ افسری، افسون. (۱۳۹۴)، چالش‌ها و وضعیت مؤلفه‌های فضای کسب و کار ایران با ارائه راهکارهای کاربردی، مجموعه مقالات دومین همایش ملی بهبود محیط کسب و کار، معاونت وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت امور اقتصادی و دارایی کشور.
- مختاری هشی، حسین؛ ناصرالاسلامی، گلناز؛ مرادی، امین. (۱۳۹۵)، نقش بهبود فضای کسب و کار در کشور در ساماندهی شهر تهران، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی و یکم، شماره چهارم، شماره پیاپی ۱۲۳.
- مرکز پژوهش‌های مجلس، گروه مطالعاتی کسب و کار. (۱۳۹۵)، پایش محیط کسب و کار ایران در زمستان ۱۳۹۵ (ارزیابی ۲۳۲) تشکیل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران).
- مومنی، فرشاد. (۱۳۸۶)، اقتصاد ایران در دوران تعدیل ساختاری، نشر نقش و نگار.
- می‌دری، احمد؛ قودجانی، اصلا. (۱۳۸۷)، سنجش و بهبود محیط کسب و کار، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران.

- Agboli, M., Christian Ukaegbu, C. (2006). Business environment and entrepreneurial activity in Nigeria: implications for industrial development, *The Journal of Modern African Studies*, 44(01).

- Doing Business. (2018). Measuring Regulatory Quality and Efficiency, <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/iran>.

- Dollar, David, Mary Hallward-Driemeier & Taye Manistee. (2003). "**Investment Climate & Firm Performance in Development Economies World Bank**", Development Research Group.
- Haggard, Stephan. (2005). **Development, Democracy, and Welfare States Latin America**, East Asia, and Eastern Europe, Princeton university press.
- Haidar, J. I. (2012). the impact of business regulatory reforms on economic growth. **Journal of the Japanese and International Economies**, 26(3), 285-307
- Kauffman-Foundation. (2008). **Entrepreneurship and urban success: toward a policy consensus**.
- Knack, S. & P. Keefer. (1997). "**Institution and Economic Performance, Cross Country Test Using Alternative Measures**", Economic and Politics, 7(3).
- Lee, Y.S. (2016). Entrepreneurship, small businesses and economic growth in cities, **Journal of Economic Geography**, 1bw021.
- MC Ebell, C Haefke. (2003). **Product Market Deregulation and Labor Market Outcomes**, University of Kiel, Germany.
- P Vlasenko. (2004). **Privatization and New Entry in Post-communist Transition the impact on restructuring**, University of Maryland, USA.
- United-Nations. (2014). **World urbanization prospects**, New York: United Nations.
- World Bank. (2005). **Doing Business**, www.worldbank.org.
- Worthington, I, Britton. (2009). **business environmental**, 5 the edition, prentice hall